ಇವುಗಳ ಉದ್ಧಾರವನ್ನೂ ತೋಡರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀಮಂತನಾದ ಸಾಹುಕಾರನು ಅಗಣಿತ ದ್ರವ್ಯವನ್ನ ವ್ಯಯ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಮಥುರೆಯ ಕಂಕಾಲೀ ದಿನ್ನೆಯನ್ನ ಅಗೆಯುವುದರಿಂದ ದೊರೆತ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಿನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ (ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನ) ಇರುವ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ದೇವ ನಿರ್ಮಿತ ಸ್ತೂಪದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇದರ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಹರಿಷೇಣ ಮತ್ತು ಜಿನಪ್ರಭಸೂರಿ ಮೊದಲಾದವರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹರಿಭದ್ರಸೂರಿ ಕೃತ ಆವಶ್ಯಕ - ನಿರ್ಯುಕ್ತಿ - ವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸೋಮದೇವ ರಚಿಸಿದ ಯಶಸ್ತಿಲಕಚಂಪೂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಥುರೆಯ ದೇವನಿರ್ಮಿತ ಸ್ತೂಪದ ವರ್ಣನೆಯು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದ ಈ ಸ್ತೂಪದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಥುರೆಯ ಸ್ತೂಪ :-

ಮಥುರೆಯ ಸ್ತೂಪದ ಯಾವ ಭಗ್ನಾವಶೇಷವು ಲಭಿಸಿರುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಅದರ ಮೂಲ ವಿನ್ಯಾಸ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತೂಪದ ತಳಭಾಗವು ಗೋಲಾಕಾರವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ವ್ಯಾಸವು ೪೭ ಫೂಟ ಇದ್ದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪರಿಧಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಾಸದ ಅರ್ಧದಷ್ಟಿರುವ ಎಂಟು ಗೋಡೆಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿತ್ತು. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳೂ ಕೂಡ ಚಿಕ್ಕವು ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡವು ಇವೆ. ಸ್ತೂಪದ ಹೊರ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಪೂರ್ಣ ಸ್ತೂಪವು ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದರ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವಿವಿಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾಷಾಣಸ್ತಂಭವು ದೊರೆತಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ತೂಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವರಿದ ತೋರಣ ದ್ವಾರವು ಇರಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಆಯಾಗಪಟ್ಟಗಳೂ ಸಹ ದೊರೆತಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ತೂಪದ ಪೂರ್ಣ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಅವು ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಸ್ತೂಪದ್ದು ಇಲ್ಲವೆ ಸ್ತೂಪಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ಸ್ತೂಪವು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ್ದು ಇರಬೇಕು. ಅವು ತೋರಣ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ತಲುಪುವ ಮೆಟ್ಟಿಗೆಂದರೆ ಏಳೆಂಟು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ತೋರಣವು ಎರಡೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಬಗಳು ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂತರದ ಮೇಲೆ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಮೂರು ಅಡ್ಡ ಕಂಬಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ್ದಿತು.

ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕೂ ಕೆಳಗಿನ ಕಂಭದ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಕರಾಕೃತಿ ಸಿಂಹ ಗಳಿಂದ ಆದಾರ ವನ್ನಿರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸ್ತೂಪದ ಎರಡು ಬಲಗಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸುಂದರ ಕಂಭಗಳಿದ್ದುವು. ಅವು ಗಳ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಧರ್ಮ ಚಕ್ರ ಹಾಗೂ ಕುಳಿತ ಸಿಂಹ ಗಳ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸ್ತೂಪದ ಮಗ್ಗಲು ಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಆರಾಧಕರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನ ರಚಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವಂಥ ಎರಡು ಆಕೃತಿಗಳು ಚಾರಣ ಮುನಿಗಳನ್ನ ತೋರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇವು ನಗ್ನವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಗಳ ಬಲ ಗೈಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರದ ತುಂಡಿನಂಥ ವಸ್ತುವೂ ಕಮಂಡಲುವೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಎಡಗೈಯು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಯುಗಲಾಕೃತಿಯು ಗರುಡ ಪಕ್ಷಿಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅವು ಗಳ ವೃಷಭ ಗೂನು ಸಹಿತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಬಲಗಡೆಗೆ ಇರುವ ಸುಪರ್ಣವು ಒಂದು ಪುಷ್ಪ ಗುಚ್ಛವನ್ನ ಮತ್ತು ಎಡಗಡೆಯುದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ ಸ್ತೂಪದ ಗುಮ್ಮಟದ ಎರಡು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ವಿನಾಸ ಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಿಂದ ಜೋಲಿಯನ್ನ ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆಕೃತಿಗಳು ಇವೆ. ಇವು ಬಹುತರ ಯಕ್ಷಿಣಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಸುತ್ತುವದ ಕೆಳಗಿನ ಮೆಟ್ಟಲಿನ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಗೂಡು ಗಳು ಇವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕಿರುವ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕ ಸಹಿತ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ತೂಪದ ಗುಮ್ಮಟದ ಮೇಲೆ ಆರು ಸಾಲು ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತ ಲೇಖವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಹಂತ ವರ್ಧಮಾನನನ್ನ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತರುವಾಯ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :- "ಶ್ರಮಣ ಶ್ರಾವಿಕಾ ಆಯ ಲವಣಶೋಭಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗಣಿಕೆಯ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಶ್ರಮಣ - ಶ್ರಾವಿಕಾ ವಾಸು - ಗಣಿಕಾ ಇವಳು ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹಂತನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮಾತಾ ಭಗಿನಿ ಹಾಗೂ ದುಹಿತಾ - ಪುತ್ರ ಸಹಿತ ನಿರ್ಗ್ರಂಥರ ಅರಹಂತ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅರಹಂತನ ದೇವಕುಲ (ದೇವಾಲಯ), ಆಯಾಗಸಭಾ, ಪ್ರಪಾ [ನೀರಿಡುವ ಮೆಟ್ಟ]ಹಾಗೂ ಶಿಲಾಪಟ [ಪ್ರಸ್ತುತ ಆಯಾಗಪಟ್ಟ] ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನ ಮಾಡಿಸಿದರು." ಈ ಶಿಲಾಪಟವು ೨ ಫೂಟ * ೧ ಇಂಚ * ೧ ೩/೪ ಫೂಟ ಇದೆ. ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರಗಳ ಆಕಾರವು ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಬಗೆಯು ಕುಶಾಣ ಕಾಲದ [ಪ್ರ. ದ್ವಿ .ಶತಮಾನ ಕ್ರಿಸ್ತ.] ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಿಲಾಪಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಚೀನವಾದಂಥ ಇನ್ನೊಂದು ಆಯಾಗ ಪಟವೂ ಕಂಡು ದೊರೆತಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ಒಡೆದು ಹೋಗಿದೆ. ಆದರೂ ತೋರಣ, ವೇದಿಕಾ ಸೋಪಾನಪಥ ಹಾಗೂ ಸ್ತೂಪದ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲಿಗಿರುವ ಯಕ್ಷಿಣಿಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಆ ಶಿಲಾಪಟದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು

ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಇದರ ಮೇಲಿರುವ ಲೇಖನ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅರಹಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ತರುವಾಯ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ – "ಘುಗುರುಶಿ ನರ್ತಕನ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಶಿವಯಶಾ ಇವಳು ಅರಹಂತನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಈ ಆಯಾಗಪಟವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದಳು." ವಿ ಸ್ಮಿಥನ ಮತಕ್ಕನುಸಾರ ಈ ಲೇಖದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಆಕೃತಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಸುಮಾರಿನದಾಗಿದೆ. ಶುಂಗ ಕಾಲದ ಭಾರಹುತ ಸ್ತೂಪದ ತೋರಣದ ಮೇಲೆ ಅಂಕಿತವಾದ ಧನಭೂತಿಯ ಲೇಖಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಚೀನವಿದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಬಲ್ಲರನು ಕೂಡ ಇದನ್ನು ಕನಿಷ್ಕನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಿದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಆಯಾಗಪಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪದ ಪ್ರಚಾರವು ಅಧಿಕತ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರೊಡನೆಯೇ, ಜೈನ ಸ್ತೂಪಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳು ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು ಗುಹಾ – ಚೈತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಂದಿರಗಳು ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಂತೆ ಹೊಸ ಸ್ತೂಪಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿಲ್ಲುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ತೂಪಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಡೆಗೂ ಗಮನ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಎರಡನೆಯದು ಉಪರ್ಯುಕ್ತ ಸ್ತೂಪದ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣ ಕಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಬೌದ್ಧ ಹಾಗೂ ಜೈನ ಸ್ತೂಪಗಳ ಕಲೆಯು ಬಹುತರ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ಕಲೆಯು ಶ್ರಮಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನೇಕ ಜೈನ ಸ್ತೂಪಗಳು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಬೌದ್ಧ ಸ್ತೂಪಗಳೆಂದೇ ಮನ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತ ಸಾಗಿದವು. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಸ್ಥಿತಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಥುರೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಸ್ತೂಪವಿತ್ತೋ ಅದನ್ನು ಈಗ 'ಕಂಕಾಲಿ' ದಿನ್ನೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಷ್ಟೇ: ಜೈನರ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಯಾವುದೋ ಬಾಹ್ಯ ವಿಧ್ವಂಸಕ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ ಯಾವಾಗ ಆ ಸ್ತೂಪ ಹಾಗೂ ಮಂದಿರಗಳು ವಿಧ್ವಂಸವಾದವೋ ಆಗ ಅದೊಂದು ದಿನ್ನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಮಂದಿರದ ಒಂದು ಕಂಭವನ್ನು ಆ ದಿನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಕಂಕಾಲಿ ದೇವಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ತೂಪದ ಯಾವ ಆಕಾರದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ 'ವಾಸು' ವಿನ ಆ ಆಯಾಗಪಟದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಸ್ತೂಪದ ಕೆಳಭಾಗವು ತಕ್ಷಶಿಲೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ 'ಸಿರಕಾಪ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ತೂಪದ ಸೋಪಾನ ಪಥದ

ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಎರಡು ಗುಡಗಳು ಉಳಿದಿವೆ. ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಆಯಾಗಪಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇವೂ ಇವೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ವಿಭಾಗದ ಡಾಯರೆಕ್ಟರನಾದ ಜಾನ್ - ಮಾರ್ಷಲ್‌ನು ಇದನ್ನು ಜೈನ ಸ್ತೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಬೌದ್ಧ ದರ್ಶನದಿಂದ ತೀರ ಅಸಂಬದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಹಿಂದಿನ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರು ಇದನ್ನು ಬೌದ್ಧ ಸ್ತೂಪವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಅವರು ಈ ಸ್ಥಾನದೊಡನೆ ಜೈನ ದರ್ಶನದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವುದೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಕ್ಷಶಿಲೆಯೊಡನೆ ಜೈನದರ್ಶನದ ಸಂಬಂಧವು ತೀರ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇತ್ತು. ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರ ಋಷಭದೇವನು ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ವಿಹಾರವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಅವನ ಸ್ಮಾರಕವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಫಗಾನಿಸ್ತಾನದ ತನಕ ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಹ್ಯುಯೆನ್‌ತ್ಸಾಂಗನು ತನ್ನ ಯಾತ್ರಾ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ: " ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಸೀನಾ [ಗಜನಿ] ಮತ್ತು ಹಜಾರಾ [ಅಥವಾ ಹೋಸಲಾ] ದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ತೀರ್ಥಿಕರಿದ್ದರು. ಕ್ಷಣದೇವ [ಶಿವ ಅಥವಾ ನಗ್ನದೇವ] ನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಶರೀರವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ " ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಆ ದೇವರೂ ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರರು ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಜೈನ ಮುನಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರಾವಕರಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ. ಪಾಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗಂಠನಾತಪುತ್ರ (ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರ) ನನ್ನು ಒಬ್ಬ ತೀರ್ಥಂಕನೆಂದೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂತೂ ತಕ್ಷಶಿಲೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ " ಸರಕಾಪ " ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಜೈನ ಸ್ತೂಪವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಪತ್ತಿಯೂ ಇರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಮಥುರೆಯಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಯಾಗ ಪಟದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಛತ್ರ - ಚಮರ ಸಹಿತ ಜಿನಮೂರ್ತಿಯು ವಿರಾಜಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ತ್ರಿರತ್ನ, ಕಲಶ, ಮತ್ಸ್ಯ ಯುಗಲ, ಹಸ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಲದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಿಕಗಳು ಚಿತ್ರಣವಿವೆ. ಆಯಾಗಪಟವು ಚಿತ್ರಿತ ಶಿಲಾಪಟವಾಗಿರುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಪೂಜೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಜೈನ ಗುಹೆಗಳು :-

ಪ್ರಾಚೀನತಮ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜೈನ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಗರ ಗ್ರಾಮಾದಿ ಜನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಪರ್ವತ ಮತ್ತು ವನಗಳ ಶೂನ್ಯ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಹೊದರುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವ ರೂಢಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಏಕಾಂತ ವಾಸವು ಜೈನ ಮುನಿಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕ ಅಂಗವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. [ತ. ಸೂ ೩, ೬.ಸ. ಸಿದ್ಧಿ]. ಎಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮುನಿಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ವಂದನಾದಿಗಳಿಂದ ಜೈನ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಯೂ ಆಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇಂಥ ಗುಹೆಗಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಕಡಿದಾದ ಪರ್ವತಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಇವೇ ಜೈನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮನ್ನಿಸಲಾದ ಅಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಕೃತ್ರಿಮ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದರು. ಒಂದೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಶಿಲೆಗಳು ಲಭಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು, ಕೆತ್ತಿ ಗುಹೆಗಳನ್ನೂ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇಂಥ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನ ಗುಹೆಗಳು ಬರಾಬರ ಮತ್ತು ನಾಗಾರ್ಜುನಿ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಡ್ಡಗಳು ಗಯೆಯಿಂದ ೧೫-೨೦ ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಾಟಣಾ - ಗಯಾ ರೈಲಿನ ಬೇಲಾ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಎಂಟು ಮೈಲು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇವೆ. ಬರಾಬರ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ಅಲ್ಲಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಗಾರ್ಜುನಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗುಹೆಗಳು ಇವೆ. ಬರಾಬರದ ಗುಹೆಗಳು ಅಶೋಕ ಮತ್ತು ನಾಗಾರ್ಜುನಿಯ ಗುಹೆಗಳು ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ದಶರಥನಿಂದ ಆಜೀವಕ ಮುನಿಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡುವು. ಆಜೀವಕ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನ) ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಬೇರುಗಳು ಜೈನ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆದುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಮಂಖಲಿ ಗೋಶಾಲನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಂದು ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಮತಭೇದಗಳ ಕಾರಣವಾಗಿ

ಅವನು ತನ್ನದಾದ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಸ್ವತಂತ್ರ ರೂಪದಿಂದ ಎರಡು ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಿತು. ಆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಆಜೀವಕ ಸಾಧುಗಳು ಜೈನ ಮುನಿಗಳಂತೆಯೇ ನಗ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಭಿಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಡಾವಳಿಯೂ ಕೂಡ ಜೈನ ನಿರ್ಗ್ರಂಥ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಶೋಕನು ತರುವಾಯ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಜೈನ ಸಂಘದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಲೀನವಾಗಿಹೋಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇದರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸತ್ತೆಯ ಉಲ್ಲೇಖವು ಯಾವುದೂ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆಜೀವಕ ಮುನಿಗೆ ದಾನವಿತ್ತ ಗುಹೆಗಳನ್ನ ಜೈನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ

ಬರಾಬರ ಗುಡ್ಡದ ಎರಡು ಗುಹೆಗಳನ್ನ ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದ ೧೨ ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರನೆಯದನ್ನ ೧೯ ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಮಾಣ ಗೊಳಿಸಿದನು. ಸುದಾಮಾ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವ ಜೋಪಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಆಜೀವಕರಿಗೆ ದಾನವಿತ್ತ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಇವೆ. ಸುದಾಮಾ ಗುಹೆಯ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನ ನ್ಯಗ್ರೋಧ ಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಂಟಪಗಳಿವೆ.ಹೊರಗಿನದು ೩೩ ಫೂ * ೨೦ ಫೂ. ಮತ್ತು ಒಳಗಿನದು ೧೯ ಫೂ * ೧೯ ಫೂ. ಉದ್ದಗಲಗಳುಳ್ಳವು ಇವೆ. ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು ೧೨ ಫೂ ಇದೆ. ವಿಶ್ವ ಜೋಪಡಿ ಎಂಬ ಗುಹೆಯ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಈ ಗುಡ್ಡವನ್ನ 'ಖಲಟಿಕ ಪರ್ವತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಎರಡು ಗುಹೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು 'ಕರಣಚೌಪಾರ' ಮತ್ತು 'ಲೋಮಸ ಋಷಿ' ಗುಹೆಗಳೆಂದಿವೆ. ಆದರೆ ಕರಣಚೌಪಾರದ ಲೇಖದಲ್ಲಿ 'ಸುಪಿಯಾ ಗುಫಾ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.ಲೋಮಸ ಋಷಿಯ ಗುಹೆಯನ್ನ 'ಪ್ರವರಗಿರಿ ಗುಫಾ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಹೆಗಳೂ ಬಿರುಸಾದ ಶೈಲವರ್ಣದ ಕಲ್ಲನ್ನ ಕೊರೆದು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಸುಣತು ಪಾಲಿಶನ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಇದನ್ನ ಮೌರ್ಯಕಾಲದ ವಿಶೇಷತೆಯೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ

ನಾಗಾರ್ಜುನಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿ ಗುಹೆ, ಬಹಿಯಾದ ಗುಹೆ, ವೇದಥಿ ಗುಹೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೂರು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಮೊದಲಿನ ಗುಹೆಯು ೪೫ ಫೂ * ಉದ್ದಗಲವುಳ್ಳದ್ದಿದೆ. ತರುವಾಯ ಕಾಲದ ಅನಂದವರ್ಮನ ಒಂದು ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ 'ವಿಂಧ್ಯಭೂಮ ಗುಹೆ' ಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದಶರಥನ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಇದರ ಹೆಸರು ಗೋಪಿಕ ಗುಹೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಂಕಿತಗೊಳಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದನ್ನ

ಆಜೀ ಷಿ ,ಬುಂತನಿಗೆ ದಾನ ಷ್ಟಿ ಉಲ್ಲೇಖ್ಥಾ ಕಡಾ ಇದೆ. ಇಂಥ ಲೇಖಗಳು ಉಳಿದ ಎರಡು ಗುಹೆ ಗಳ್ಲಲ್ಲಿಯು ೂಇವೆ. ಕ್ರಿ . ಪೂ . ಮ ಡುಸಿರು ಶ ತಮಾನ ದ ಮ ಕ್ಯೌರ್ ಕಾಲ ದ ಗುಹೆ ಗಳು ಈ ಗುಹೆ ಗಳು ತ ರು ವಾಯ ಉಲ್ಲೇಖೀರು ವಾಗಿವೆ. ಓಡಿಸಾದ ಲ್ಲಿ ಕ ಟಕ ದ ಸ ಮೀಪದಲ್ಲಿರು ವ ಉದು ರು ಗಿರಿ ಮ ತ್ತು ಖಂಡಗಿರಿ ಎಂ ಬ ಹೆ ಸರಿನ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಇರು ವ ಗುಹೆಗ ಳು ಅವು ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಲೇಖನ ಆದಾರ ದಿಂದ ಕ್ರಿ .ಪೂ . ಎರ ಡನೆ ಶ ತಮಾ ನದು ಸಿದ್ಧ ವಾಗು ತ್ತದೆ. ಉದ ರುಗಿರಿಯ ;ಹಾಥೀಗು ,ಪಾ' ಎಂ ಬಹೆ ಸರಿನ ಗುಹೆ ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ,ಬಾಷೆ ಯ ಸು ಷ್ಮೃತಲೇಖನೊಂದು ಕಂಡು ಬರು ತ್ತದೆ. ಅದ ರಲ್ಲಿ ಕ ಲಿಂಗ ಸಾಮ್ರಾ ಟ ನಾದ ಖಾರ ವೇಲ ನ ಬಾಲ್ಯ ಕಾಲ ಮ ತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಅ ೧೩ ವರ್ಷಗಳ ಚರಿತ್ರ ವನ್ನು ವಿವ ರ ವಾಗಿ ವ ರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಲೇಖನ ಅರಹಂತ ಮ ತ್ತು ಸ ರ್ವ ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ನ ಮ ಸ್ಕಾರ ವ ದಿಂದ ಪ್ರಾ ರಂಭ ವಾಗು ತ್ತದೆ. ಇದ ರ ೧೨ ನೆಯ ಪಂಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ : ಖಾರ ವೇಲ ನು ತ ನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಕಾಲ ದ ಹ ನ್ನೆರ ಡನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮ ಗಧದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರ ಮಣ ಮ ಾಡಿದನು . ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜನಾದ ಬೃಹ ಸ್ಪತಿ ಮಿತ್ರ ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ನು . ಅಲ್ಲಿಂದ ಕ ಲಿಂಗ ದ ಜಿನ ಮ ೂರ್ತಿಯ ನ್ನು ತ ನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮ ರಳಿ ತಂದನು . ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ನ್ನು ಮೊದಲು ನಂದರಾಜನು ಅಪಹ ರಿಸಿ ಒಯ್ದಿ ದ್ದನು. ಈ ಉಲ್ಲೇಖದಿಂದ ಜೈನ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಾ ನಗಳ ವಿಷ ಯ ದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಹ ತ್ವಪೂ ರ್ಣವಾದ ಸಂಗ ತಿಗಳು ಸಿದ್ಧ ವಾಗು ತ್ತವೆ ನಂದ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿ . ಪೂ . ಐದ ನೆಯ – ನಾಲ್ಕ ನೆಯ ಶ ತಮಾನ ದಲ್ಲಿಯೂ ಜೈನ ಮ ೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮ ಾಡಿ, ಅವು ಗಳ ಪೂ ಜೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗಳನ್ನು ಮ ಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಎಂ ಬ ಮ ಾತು ನಿಶ್ಚಿತಗೊಳ್ಳು ತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಕ ಲಿಂಗ ದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನ ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ಮ ೂರ್ತಿಗ ಳು ಇದ್ದುವು ಎಂ ಬ ದೂ ಗೊತ್ತಾ ಗು ತ್ತದೆ ಅವು ಗಳನ್ನು ಆ ಪ್ರದೇಶ ದ ಜನ ರೆಲ್ಲ ಪೂ ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು . ಆ ನಂದ ಸಾಮ್ರಾ ಟನು ಆ ಜೈನ ಮ ೂರ್ತಿಯ ನ್ನು ಅಪಹ ರಿಸಿದ ನು ; ಅದ ನ್ನು ತ ನ್ನಲ್ಲಿ ಸು ರಕ್ಷಿತ ವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ ನು ; ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅವ ನು ಜೈನ ,ಧ ರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವನಾಗಿರ ಬೇಕು ; ಅವ ನು ಆ ಮ ೂರ್ತಿಗಾಗಿ ತ ನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಜೈನ ಮಂದಿರ ವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮ ಾಡಿಸಿರ ಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಕ ಲಿಂಗ ದೇಶದ ಜನತೆ ಹಾಗೂ ರಾಜವಂಶ ಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಜೈನ ಮ ೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೂರು – ಮು ನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಇಂಥದೊಂದು ಅಪೂ ರ್ವ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿತ್ತು. ಅವ ಕಾಶ ಒದ ಗಿದೊಡನೆಯೇ ಕ ಲಿಂಗ ಸಾಮ್ರಾ ಟನು ಅದ ನ್ನು ತಿರು ಗಿ ತಂದು , ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡು ವುದು ಅವಶ್ಯಕ ವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ನು. ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗ ತಿಗಳು ಈ ಲೇಖನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗು ತ್ತವೆ ಹೀಗೆ ಈ ಗುಹೆ,ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಲೇಖಗಳು

ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ, ವಿಶೇಷತಃ ಜೈನ ಇತಿಹಾಸ ಇವುಗಳಿಗಾಗಿ ಬಹು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿವೆ.

ಉದಯಗಿರಿಯ ಈ ರಾಣೀಗುಹೆಯು [ಹಾಥೀ ಗುಹೆ] ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಸುವಿಸ್ತೃತ ವಿಹಾರವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ; ಮುನಿಗಳ ವಿಹಾರವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಒಳಗಿನ ಭಾಗವು ೫೮ ಫೂಟ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ೨೮ ಫೂಟ ಅಗಲವಿದೆ. ಬಾಗಿಲದ ಎತ್ತರವು ೧೧ ೧/೪ ಫೂಟ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾಲು – ಸಾಲಾಗಿ ಎಂಟು, ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆರು ಪ್ರಕೋಷ್ಠಗಳಿವೆ. ೨೦ ಫೂಟ ಉದ್ದವಾದ ಪಡಸಾಲೆಯು ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿನ ಒಂದು ವಿಶೇಷತೆಯಾಗಿದೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಾರಪಾಲರು ಸುಸಜ್ಜಿತ ಸೈನಿಕರಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಉಚ್ಚ ಆಸನಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸಲೆಂದು ಅನೇಕ ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ತೋರಣದ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿರತ್ನಗಳ ಚಿಹ್ನೆ ಮತ್ತು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಪೂಜೆಯ ಚಿತ್ರಣವು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ತ್ರಿರತ್ನ ಚಿಹ್ನೆವು ಸಿಂಧು ನದಿ ತೀರದ ಮುದ್ರೆಯ ಮೇಲೆ ಆಸೀನವಾದ ದೇವನ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಿರುವ ತ್ರಿಶೃಂಗ ಮುಕುಟ ಸದೃಶವಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಜೈನ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಪ್ರಕೋಷ್ಠದ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪಕ್ಕಗಳಿದ್ದ ಚಿಗರಿ ಮತ್ತು ಧನುಷ ಬಾಣ ಸಹಿತ ಇರುವ ಪುರುಷ, ಯುದ್ಧ, ಸ್ತ್ರೀ – ಅಪಹರಣ ಮೊದಲಾದ ಘಟನೆಗಳ ಚಿತ್ರಣವು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಮತಕ್ಕನುಸಾರ, ಇದು ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಜೀವನದ ಒಂದು ಘಟನೆಯ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರ ಅವನು ಕಲಿಂಗದ ಯವನರಾಜನಿಂದ ಅಪಹರಣಗೊಂಡ ಪ್ರಭಾವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿದ್ದನು. ತರುವಾಯ ಅವಳ ಕೂಡ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಇನ್ನೊಂದು ಮತವು ಹೀಗೂ ಇದೆ : ಈ ಚಿತ್ರವು ವಾಸವದತ್ತಾ ಮತ್ತು ಶಕುಂತಲಾ ಇವರ ಆಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಜೈನ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಿತ್ರಗಳು ಇರುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಶೈಲಿಯು ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರಗಳ ಯೋಜನೆಯು

ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕನುಸರಿಸಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕನುಸರಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಣ ಕಲೆಯು ಭರಹುತ ಮತ್ತು ಸಾಂಚಿ ಸ್ತೂಪಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಉದಯಗಿರಿ ಹಾಗೂ ಖಂಡಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೯ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ನೀಲಗಿರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ಮೂರು ಗುಹೆಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಾಣೀ ಗುಹೆಯು ಹೊರತಾಗಿ ಮಂಚಪುರಿ ಮತ್ತು ವೈಕುಂಠಪುರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಹೆಗಳೂ ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಹಾಗೂ ಕಲಾ ಕೃತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಖಾರವೇಲ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮೀಪದ ಕಾಲದವು ಎಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಖಂಡಗಿರಿಯ ನವಮುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈನಮುನಿಯಾದ ಶುಭಚಂದ್ರನ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ, ಈ ಸ್ಥಾನವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ತೀರ ಕಡೆಯೆಂದರೆ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಜೈನಧರ್ಮದ ಒಂದು ಸುದೃಢ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ

ರಾಜಗಿರಿಯ ಒಂದು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮಣಿಯಾರ ಮಠದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸೋನಭಂಡಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜೈನ ಗುಹೆಯು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯವಾಗಿದೆ. ನಿರ್ಮಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮ ಶತಮಾನದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯ ಒಂದು ಲೇಖವು ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯ ರತ್ನ ವೈರದೇವಮುನಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮುನಿಗಳು ವಾಸಿಸಲೆಂದು ಎರಡು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಹಂತರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದನು. ಒಂದು ಜೈನ ಮೂರ್ತಿಯು ಚತುರ್ಮುಖ ಜೈನ ಪ್ರತಿಮಾಯುಕ್ತ ಒಂದು ಸ್ತಂಭವೂ ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಗುಹೆಯು ನಿರ್ಮಾಣದ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ ; ಅದು ಅದರ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಗುಹೆಯಾಗಿದೆ. ಈಗ ಅದು ಭಿನ್ನ ಗುಹೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವೈರಜಸನ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನನ್ನು ತ್ರಿಲೋಕ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಶ್ರಮಣರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜವೈರನ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ ; ಅದು ಪದಾನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜ್ಞಾಶ್ರವಣತ್ವ ಮತ್ತು ಪದಾನುಸಾರಿತ್ವ ಇವೆರಡೂ ಬುದ್ಧಿ ಋದ್ಧಿಯ ಉಪಭೇದಗಳಾಗಿವೆ. ಷಟ್ಖಂಡಾಗಮದ ವೇದನಾಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪದಾನುಸಾರಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜ್ಞಾಶ್ರವಣ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಎರಡೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಆಗಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಕಲ್ಪಸೂತ್ರ ಸ್ಥವಿರಾವಲೀಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಆರ್ಯವೈರನ ಕಾಲವು ವೀರ ನಿರ್ವಾಣದ

ತ ಠು ವಾಯು ೪೯೬ ರಿಂದ ೫೮೪ ವಷ೯ಗಳ ವರೆಗಿನ ದಿಂದು ಕಂಡು ಬರು ತ್ತ ದೆ. ಇದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಅವನು ಕ್ರಿ. ಪೂ . ಮೊದಲನೆಯ ಶ ತಮಾನದ ತ ಠ ವಾಯು ದವನೆಂದು ಸಿದ್ಧ ವಾಗು ತ್ತ ದೆ. ಸೋನ್‌ಬಂಡಾರ ಗುಹೆಯು ಅವನ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮಿ೯ತ ವಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ ಆಶ್ಚ ರ್ಯ೯ವಾಗು ವ ಕಾರ ಣವಿಲ್ಲ .

ಪ್ರ ಯಾ ಗ ಹಾಗೂ ಕೌಸ ಮ ದ [ಪ್ರಾ ಚೀನ ಕೌಶಾ ಂಬಿ ಸ ಮೀಪ ದಲ್ಲಿರು ವ ಪ್‌ಭೋಸಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಾ ನದಲ್ಲಿ ಎರ ಡು ಗುಹೆ ಗಳಿವೆ. ಅವುಗ ಳಲ್ಲಿ ಶು ಂಗ ಕಾಲೀನ (ಕ್ರಿ . ಪೂ. ಎರ ಡನೆಯ ಶ ತಮಾನ) ಲಿಪಿಯ ಲ್ಲಿ ಲೇಖವಿದೆ. ಆ ಲೇಖಗ ಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಹೆ ಗಳನ್ನು ಅಹಿಚ್ಛತ್ರ ದ ಆಷಾಢಸೇನನು ಕಾಶ್ಯ ಪೀಯ ಅಹ೯ಂತರಿಗಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ತೀರ್ಥಂಕರ ಮಹಾವೀರನು ಕಾಶ್ಯ ಪಗೋತ್ರ ದವನೆಂಬು ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ ಮ ನಿಸಬೇಕು. ಅವನ ಅನು ಯಾ ಯಿ ಗಳಾದ ಮು ನಿಗಳ ಕಾಶ್ಯ ಪೀಯ ಅಹ೯ಂತರೆಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವ ಸಂಭ ವ ವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ವೀರ ನ ಅನು ಯಾ ಯಿ ಗಳ ಹೊ ರತಾಗಿಯೂ ಬೇರೆ ಅನ್ಯ ಜೈನ ಮು ನಿ ಸಂಘವು – ಬಹು ತೇಕ ಪಾರ್ಶ್ವ ೯ನಾಥನ ಅನು ಯಾ ಯಿ ಗಳ ಸಂಘ ದವು – ಇರು ವ ಸಂಭ ವ ವಿರು ವ ದೆಂದು ಅನು ಮಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅವ ಕಾಶ ವಿದೆ. ಅದು ಕ್ರ ಮ ದಿಂದ ಮಹಾವೀರ ನ ಮು ನಿ – ಪರ ಂಪ ರೆಯ ಲ್ಲಿಯೇ ವಿಲೀ ನ ವಾಗಿ ಹೋಯಿ ತು .

ಜೂನಾಗ್‌ಡದ [ಕಾಠೀವಾಡ] ಬಾಬಾ ಪ್ಯಾ ರ ಮಠ ದ ಸ ಮೀಪ ಕೆಲವು ಂದು ಗುಹೆ ಗಳು ಇವೆ. ಅವು ಮೂ ರು ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೆ. ಒಂದು ಉತ್ತ ರ ಮ ಗ್ಗಲು , ಎರ ಡನೆಯ ದ ಪೂ ರ್ವ್‌ದಾಗ ದ್ದ ಮ ತ್ತು ಮೂ ರನೆಯ ದು ಅವು ಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಆರ ಂಭ ವಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತ ರ ಕಡೆಗೆ ಪ ಸರಿಸಿದು ದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಹೆ ಗಳನ್ನು ಎರ ಡು ‌ಭಾಗ ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲ ಬಾರು ತ್ತ ದೆ. ಒಂದು ವಿಭಾಗ ವು ಚೈತ್ಯ ಗುಹೆ ಗಳ ರೂ ಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಂಥದ. ಅವು ಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾ ನ್ಯ ಕೋಣೆಗಳಿರು ವುದಿಲ್ಲ ವುಗಳು. ಬರ್ಜೆಸ್ ಸಾಹೇಬನು ಮ ತಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಬಹು ತೇಕ ಕ್ರಿ. ಪೂ . ಎರಡನೆಯ ಶತ ಮಾನದ್ದವು ಇವು ಆಗಿವೆ. ಮೊದಲ ಸಲ ಬೌದ್ಧ ‌ಭಿಕ್ಷು ಗಳು ಗು ಜರಾಥ ದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸ ಮ ಯ ದಲ್ಲಿ ಇವು ನಿಮಾ೯ಣವಾದುವು . ಇನ್ನು ಎರ ಡನೆಯ ‌ಭಾಗ ದಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆ ಗಳು ಶಾಲಾಗೃಹ ಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಾಗದ ಗುಹೆ ಗಳಿಗಿಂತ ಕೆಲವು ಂದು ಉನ್ನತ ಶೈ ಲಿಯ ಲ್ಲಿ ನಿಮಾ೯ಣಗೊಂಡವು ಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನ ಲಕ್ಷ ಣವು ಕಡು ಬರು ತ್ತ ದೆ ಇವು . ಕ್ರಿ ಶ . ಎರ ಡನೆಯ ಶ ತಮಾನವು ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ಷ ತ್ರಪ ರಾಜರ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ನಿಮಾ೯ಣವಾದವು ಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧ ವಾಗು ತ್ತ ದೆ. ಜೈನ ಗುಹೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಹೆಯು ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ ಕೊಡು ವಂಥದಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಯ ಲ್ಲಿ

ಖಂಡಿತ ಲೇಖವು ದೊರೆತಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಪ ರಾಜವಂಶದ ಹಾಗೂ ಚಷ್ಟನನ ಮರಿಮಗನೂ ಮತ್ತು ಜಯದಾಮನನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಆದ ಮೊದಲನೆಯ ರುದ್ರಸಿಂಹನ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಈ ಲೇಖವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಓದಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ, ಜರಾ ಮರಣದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಓದಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಗಳಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ವಸ್ತಿಕ, ಭದ್ರಾಸನ, ಮೀನಯುಗಳ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಜೈನ ಮಂಗಲದಾಯಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಜೈನ ಸಾಧುಗಳ ಹಾಗೂ ಬಹುತರ ದಿಗಂಬರ ಪರಂಪರೆಗನುಸರಿಸಿ ಅಂತಿಮ ಅಂಗವನ್ನರಿತ ಧರಸೇನಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಧವಲ ಟೀಕೆಯ ಕರ್ತೃವಾದ ವೀರಸೇನಾಚಾರ್ಯನು ಗಿರಿನಾರದ ಚಂದ್ರ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಧರಸೇನಾಚಾರ್ಯನು ವಾಸಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಮಹಾಬಂಧ ಭಾಗ ೨ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ) ಈ ಗುಹಾ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಹೆಯು ಪಾರ್ಶ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ ಮಿತ್ತಿ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿದೆ. ಕಾರ್ಲೆ ಹಾಗೂ ನಾಸಿಕಗಳ ಬೌದ್ಧ ಗುಹೆಗಳೊಡನೆ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಮಾನತೆಯು ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದೊಂದು ಬೌದ್ಧ ಗುಹೆಯೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ಧವಲಕಾರನಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ಧರಸೇನಾಚಾರ್ಯರ ಚಂದ್ರ ಗುಹೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. (ಬರ್ಜೆಸ್ : ಎಂಟ್ವಿಕ್ವಿಟೀಜ್ ಆಫ್ ಕಚ್ಛ ಮತ್ತು ಕಾಠಿಯಾವಾಡ ೧೮೭೪ - ೭೫ ಪುಟ ೧೩೯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ; ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಂಕಲಿಯಾ : ಅರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಆಫ್ ಗುಜರಾತ್ ೧೯೪೧ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ). ಇದೇ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಢಂಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಭ, ಪಾರ್ಶ್ವ, ಮಹಾವೀರ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಹೆಗಳು ಅದೇ ಕ್ಷತ್ರಪ ಕಾಲದ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಥಮ ಶತಮಾನದವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಢಂಕ ಪರ್ವತದ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾದಲಿಪ್ತ ಸೂರಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ನಾಗಾರ್ಜುನನು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ರಾಜಶೇಖರ ಕೃತ ಪ್ರಬಂಧ ಕೋಶ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ತೀರ್ಥಕಲ್ಪ ನೋಡಿರಿ.)

ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉದಯಗಿರಿ ಖಂಡಗಿರಿ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಾಗಢಗಳ ತರುವಾಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಉದಯಗಿರಿಯ ಜೈನ ಗುಹೆಗಳು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯವಾಗಿವೆ. ಈ ಉದಯಗಿರಿಯು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿದಿಶಾನಗರದ ಉತ್ತರ - ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ಬೇತವಾ ನದಿಯ ಆ ಮಗ್ಗುಲು ಎರಡು - ಮೂರು ಮೈಲುಗಳ ಅಂತರದ ಮೇಲೆ

ಇದಿ. ಈ ಪರ್ವತದ ಪಿಲೆ ತ್ರುರಾತತ್ತ್ವ ಘುಾಗಫ್ರ ಅಿಕಿತಿಗೊಳಿಸಿದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಗುಹೆಗಳು ಪತ್ತು ಮಂದಿರುಗಳು ಇಪಿ. ಇಫ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ,ಬಾಗ್ಕಿರಿಪ ಮೊದಲಸಿರು ಹಾಗೂ ಫ್ರೂರ್ವ ದಿಸಿರುಲ್ಲಿರುಪ ಇಪ್ಪತ್ತಿಸಿರುದು ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪುದಿುದ ಜ್ಯೆನ ಗುಹೆಗಳಾಪಿ. ಮೊದಲ ಸಿರು ಗುಹೆರುನ್ನ ಕಸಿಗಿಹ್ಯಾಂಪಾನ ಸುಳ್ಳ ಗುಹೆರಿುಂದು ಕರಿದಿದ್ದಾಸಿ. ರು ಪಿಂದರಿ ಅದನ್ನು ರುಾಪು ಪಿಲ್ಆಫಾಪಣಿುನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರಿ ಅದು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಕಂದರಿಪಿ ಆಗಿದಿ. ಆದರೂ ಪಿಲಿನ ಸ್ವಾ,ಬಾಮಿಕ ಹಿಂರುನ್ನ ಥಾಪಣಿುನ್ನಾಗಿ ಪುಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಿಳಗಿದ್ದಾರದಹ ತ್ತರ ನಾಲ್ಕು ಕಂದಗಳನ್ನೂನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಿದ ಅದಕ್ಕಿ ಗುಹಾ ಮಂದಿರದ ಆಕೃತಿುು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದಿ. ಕಂದಗಳನ್ನು ಘಟ ಪುತ್ತು ಪತ್ರುಪಲಿ – ಪ್ರಣಾಲಿಯಿಂದ ಕಿತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೆನ ಮುನಿಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಗುಹೆಗಳನ್ನೇ ತಪ್ಮ ನಿವಾಸ ಸ್ಥಾನಪನ್ನಾಗಿ ಪುಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರಿಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಿುಷ್ಟೇ. ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದು ಈ ಗುಹೆರು ಂ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಕಾಲದಿುದಲೂ ಜ್ಯೆನ ಮುನಿಗಳ ಗುಹೆರುಾಗಿಬಿಕು. ಆದರಿ ಇದರ ಸಂಸ್ಕಾರಫ್ರ ಗುಪ್ತಕಾಲದುನ್ನಾಯಿತು. ಅದು ಅಲ್ಲಿರು ಸ್ತಂಬ ಮೊದಲಾದುಫ್ರುಗಳ ಕಲೆ ಹಾಗೂ ಗುಹೆರುಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಒಂದು ಲೇಖ ಇಫ್ರುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದಿ. ಈ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರುಗುಪ್ತನನ್ನು ಉಲ್ಲೆಖಿಸಿದಿ. ಇದು ಗುಪ್ತ ಸಾಮ್ರಾಟ ಎರಡನಿರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನದಿಂದು ತಿಳಿರುಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಿದ ಇದರ ಕಾಲಫ್ರ ನಾಲ್ಕನಿಯು ಶತಮಾನದ ಅಂತಿಮ ,ಬಾಗಮಿದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಫ್ರೂರ್ವ ದಿಸಿರುಲ್ಲಿರುಪ ಇಪ್ಪತ್ತನಿಯು ಗುಹೆರುಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಅತಿ,ಬಪ್ಯ ಮೂರ್ತಿರು ಮಿರಾಜಪುಾನಾಗಿದೆ. ಆದರಿ ಈಗ ಅದು ಬಹಳಷ್ಟು ಖಂಡಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅದರ ನಾಗಹೆಡಿರು ಈಗಲೂ ಆ ಕಲಾಕೃತಿುನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯಾತ್ಮಕ ಲೇಖಪುನ್ನು ಕಿತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಈ ಮೂರ್ತಿರು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆರುನ್ನು ಸಂಪತ್ ೧೦೬ (ಕ್ರಿಶ. ೪೨೬, ಕುಮಾರುಗುಪ್ತ ಕಾಲ) ದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತಿಕ ಕೃಷ್ಣ ಪಂಚಮಿರುಂದು ಆಚಾರ್ಯ ,ಬದ್ರಾನ್ವರಿೀ ಆಚಾರ್ಯಗೊಶರ್ಮ ಮುನಿರು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಶರುಕರನಿದ ಪುಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಶರುಕರನು ತನ್ನ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಳಫ್ರು ಉತ್ತರ ,ಬಾರತದಲ್ಲಿರು ಪಕುರುದೇಶ ಮಿದು ಹೇಳಿದ್ದಾನಿ.

ಜ್ಯೆನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರಿಗನುಸರಿಸಿ ಅಂತಿಮ ಶ್ರುತಕೇಪಲಿಯಾದ ,ಬದ್ರಬಾಹುಫ್ರು ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಟ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪ ನಿರು ಶತಮಾನ) ಆಗಿಹೋದನು. ಉತ್ತರ ,ಬಾರತದಲ್ಲಿಹನ್ನೆರಡು ಪರ್ಷ ಘೋರ ದುರ್ಬಿಕ್ಷೆರು ಉಂಟಾದುದರಿಿದ ಜ್ಯೆನ ಸಂಘಪುನ್ನು

ತೆಕ್ಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅವನು ಜೈನ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಸಾಮ್ರಾಟ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನೂ ಕೂಡ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಒಂದು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೀಗ ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಂದಿರಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಬಸ್ತಿ ಎಂಬುದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿದೆ. ಇದೇ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧಾರಣವಾಗ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಗುಹೆಯೂ ಇದೆ. ಅದು ಭದ್ರಬಾಹು ಗುಹೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಕೇವಲಿ ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಯು ಇದೇ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹ ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಚರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅಂಕಿತವಾಗಿವೆ ; ಈಗಲೂ ಅವುಗಳ ಪೂಜೆಯು ನಡೆಯುತ್ತದೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಗುಹೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಸ್ಮಾನಾಬಾದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಮೈಲುಗಳ ಅಂತರದ ಮೇಲೆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹೆಗಳ ಸಮೂಹವಿದೆ. ಇವು ಒಂದು ಗುಡ್ಡದ ದಕ್ಷಿಣ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ. ನಾಲ್ಕು ಉತ್ತರದ ಪಕ್ಕಲೆಗೆ ಮತ್ತು ಮೂರು ಎರಡನೆಯ ಮಗ್ಗಲೆಗೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮುಖವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶಾಲ ಗುಹೆಯು ಉತ್ತರ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದಾಗಿದೆ. ದುರ್ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಭಗ್ನವಾಗಿ ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಕೇವಲ ಕೆಲವೇ ದು ಹೊರಗಿನ ಭಾಗವು ನಷ್ಟವಾಗದೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಮೇರುದಲ್ಲಿವು ನರ ರಚನೆಯು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿದೆ. ಇದರ ಹೊರಗಿನ ಅಳತೆಯು ೭೮ * ೧೦.೪ ಫೂಟಿನಷ್ಟು ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರು ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಟು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಒಳಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಐದು ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಒಳಗಿನ ಶಾಲೆಯು ೮೦ ಫೂಟು ಆಳವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ದ್ವಾರದೊಡನೆ ಅಗಲ ೭೯ ಫೂಟುಗಳು ; ಒಳಪಕ್ಕಲು ೮೫ ಫೂಟುಗಳಷ್ಟಿವೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ೩೨ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಚೌರಸಾಕಾರದ ಎರಡು ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುಹೆಯ ಒಳಗಿನ ಎತ್ತರವು ಸುಮಾರು ೧೨ ಫೂಟುಗಳಷ್ಟು ಇದೆ. ಇದರ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲೆಗೆ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಂಟೆಂಟು ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಆರು ಕೋಣೆಗಳಿವೆ. ಇವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ೯ ಫೂಟು ಚೌರಸಾಕಾರವಾಗಿವೆ. ಈ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಬಹುತರ ಬೌದ್ಧ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಇಂಥತ್ರುಗಳನ್ನ ನಾವು ಕಾಣ ತ್ತೇವೆ. ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ಮ ೂಲೆರು ಕೋಣೆರು ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ತಗ್ಗ ಇದೆ. ಅದು ಯಾ ವಾಗಲೂ ನೀರಿನಿಂದ ತು ಂಬಿರು ತ್ತದೆ. ಶಿಲೆರು ಮ ಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂ.ಬಾಗ ದೊಡ್ಡ ಗಿ ದೇವಾಲ ರು ವೆ. ಅದು ೧೯.೩ * ೧೫ ಫೂಟ ಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ ಗಲ ವೆ. ೧೩ ಫೂ ಟ ಎತ್ತ ರವಾಗಿದೆ. ಇದ ರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವ ನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರನ .ಭವ್ಯ ಮ ೂರ್ತಿರು ವಿರಾಜಮ ಾನವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಗುಹೆಗಳು ಬೇಕಿಂತಲೇ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಚಿಹ ಳ ಚಿಕ್ಕ ವಾಗಿವೆ. ಮೂರನೆರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆರು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿರು ೂ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಗಳು ಇವೆ. ಮ ೂರನೆರು ಗುಹೆರು ಕಂಭ ಗಳ ರಚನೆರು ಕಲಾಪೂ ರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಬರ್ಜೆಸ ಸಾಹೇಬನ ಮತದಿಂದ ಈ ಗುಹೆಗಳು ಸುಮ ಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ .೫೦೦ – ೬೫೦ ರ ಮ ಧ್ಯಕಾಲದವುಗಳಾಗಿರಬೇಕು. (ಆರ್ಕಿ, ಸರ್ವೆ, ಆಫ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ ಇಂಡಿರು ಾ ಪು .೩)

ಈ ಗುಹೆಗಳ ಸ ಂಬಂಧ ದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪರಂಪರೆರು ಹೀಗಿದೆ :– ಇಲ್ಲಿ ತೇರಾಪು ರದ ಸ ಮೀಪ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಜ ಕರ ಕಂಡು ಒಂದು ಪ್ರಾ ಚೀನ ಗುಹೆರು ನ್ನ ಕಂಡಿದ್ದ ನು. ಅವನು ಸ್ವತಃ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಗುಹೆರು ನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ನು. ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಮ ೂರ್ತಿರು ನ್ನ ಸ್ಥಾ ಪಿಸಿದ್ದ ನು. ಅವನು ಯಾವ ಪ್ರಾ ಚೀನ ಗುಹೆರು ನ್ನ ಕಂಡಿದ್ದನೋ, ಅದರ ತಳ .ಭಾಗ ದ ಒಂದು ಛಿದ್ರ ದಿಂದ ಜಲ ಪ್ರ ವಾಹವು ಹೊರಟಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಸ ಮಸ್ತ ಗುಹೆರು ತು ಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇದರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಮೂರ್ತಿರು ಸುಂದರ ವರ್ಣನೆರು ನ್ನ ಕನಕಾಮ ರ ಮು ನಿಯು ತನ್ನ ಅಪ.ಭ್ರಂಶ ಕಾವ್ಯವಾದ ಕರಕಂಡಚರಿಉದಲ್ಲಿ ಮ ಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಹನ್ನೊಂದನೆರು ಶತಮಾನದ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಕರಕಂಡು ಮ ಹ ಾರಾಜ ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಈ ಎರಡೂ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬುದ್ಧನ ರ ೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಕಾಲವು ಜೈನ ಮ ಾನ್ಯತೆಗನುಸಾರ ಮಹಾವೀರನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮ ಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿರು ಗುಹೆಗಳನ್ನ ಜೈನರು ಅತಿ ಪ್ರಾ ಚೀನವೆಂದು (ಸು ಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ .೮ ನೆರು ಶತಮಾನ) ಮನ್ನಿಸುತ್ತಾ ರೆ.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ .ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಮುನಿ ಕನಕಾಮರನು ಕರಕಂಡಚರಿಉವನ್ನು ಬರೆದನೋ ಆಗ ತೇರಾಪು ರದ(.ಧಾರಾಶಿವ) ಗುಹೆರು ಬಹು ವಿಶಾಲ ವಾಗಿತ್ತು ; ಮತ್ತು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ತಿಳಿರುಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ಸು ನಿಶ್ಚಿತ ವಾಗಿದೆ. ತೇರಾಪು ರದ ರಾಜನಾದ ಶಿವನು ಕರಕಂಡು ಮ ಹಾರಾಜನ ಪರಿಚರು ವನ್ನ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮ ಾಡಿಸಿದ್ದ ನು :–

ಎತ್ಥ ತ್ತಿದೀವ ಪಚ್ಛಿಮ ದಿಸಾಹಿಂ ।

ಆ ಇಣೆಯ ಡೂ ಪವ್ವ ಉರಮ್ಮ ತಾಹಿಂ ॥

ತಹಿಂ ಅತ್ಥಿ ಲರು ಣ ಣಯು ಣಾಮಹಾ ।

ಥಂಭಾಣ ಸಹಾಸ ಹಿಂ ಜಂ ಷಿದಾರಿ ॥

ಕರಕಂಡನು ಆ ಪರ್ವತವು ಮೇಲೆ ಏರಿದನು. ಸಿಂದ, ಆನೆ, ಹಂದಿ, ಮೃಗ ಮತ್ತು ಮಂಗ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ದಟ್ಟ ದಡ ಮೊಳ ಗಿಂದ ನಡೆದನು.

ದೆಶವಂತರಿತಹಿ ಸಿಣ ಚಡಇಜಾಮ ।

ಕರಕಂಡಉ ದಿಟ್ಟ ಉಲಯ ಣ ತಾಮ ॥

ಣಂಹ ರಿಣಾ ಅಮರ – ಮಿ ಣಾ ದಿಟ್ಟು ।

ಕರಕಂಡ ಣರಾಹಿಉ ತಹಿಂ ಪವಿಟ್ಠು ॥

ಸಿಣ ದಣ್ಣ ಸಲಕ್ಖಣ ಹರಿಯು ದಂಭು ॥

ಜಿಲಯ ಣ ಕರಾವಿಉ ಸಹಸಕಖಂಭು ॥

(ಕ.ಚ.೪, ೫)

ಅರ್ಥಾತ್ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಿಲವೊಂದು ಎತ್ತರ ಏರಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಇ ಗುಹೆಯನ್ನ ಇಂದ್ರನು ದೇವ ಮಾನವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಕಂಡನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಮೇಲೆ ಕರಕಂಡಾ ಮ ಮು ಖದಿಂದ ತತ್ಕಟಸಿ ಹೀಗೆ ಉದ್ಗಾರವು ಹೊರಟಿತು. ದಸ್ತನಾತನು, ಅವನು ಸುಲಕ್ಷಣನು, ಭ್ರ ಣ್ಯವಾನ್ ಪೌರುಷನ, ಈ ಸಹ ಸ್ರ ಸ್ತಂಭ ಗುಹೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ದಕ್ಷಿಣದ ತಮಿಳುನಾಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಗಳು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಯುಗವು 'ಸಂಗಮ ಯುಗ' ವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಯುಗದ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ತಿರುಕ್ಕುರಳ ಮೊದಲಾದವು ಜೈನ ಇಲ್ಲವೆ ಜೈನ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸುಪ್ರಭಾವಿತವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಜೈನ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಘದ ಸಂಘಟನೆಯೂ ಕೂಡ ಸುಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಜೈನ ಮುನಿಗಳ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕೇಂದ್ರವು ಪುದುಕೋಟ್ಟಾಯಿಂದ ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಮೈಲಿನ ಮೇಲಿರುವ ಸಿತ್ತನ್ನವಾಸಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಈ ಹೆಸರು ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ವಾಸಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಪಭ್ರಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶಾಲ ಶಿಲಾ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಒಂದು ಜೈನ ಗುಹೆಯು ಬಹು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯ ಒಂದು ಲೇಖವೂ ಲಭಿಸಿದೆ. ಅದು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದಿದ್ದು (ಅಶೋಕ ಕಾಲೀನ) ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಈ ಗುಹೆಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ಜೈನ ಮುನಿಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಯು ಬಹು ವಿಶಾಲ ೧೦೦ * ೫೦ ಫೂಟಿನಷ್ಟು ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಸಮಾಧಿ - ಶಿಲೆಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲೆಗಳು ೬ * ೪ ಫೂಟಿನವು ಇರುತ್ತವೆ. ವಾಸ್ತುಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಂತೂ ಈ ಗುಹೆಯು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯು ಮಹತ್ವದ್ದು. ಅದರ ವಿವರಣವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವೆವು. ಗುಹೆಯ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಪಲ್ಲವ ರಾಜನಾದ ಮಹೇಂದ್ರವರ್ಮನ [ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನ] ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯ ಜೈನ ಗುಹೆಯು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಹೆಯು ೧೬ ಫೂಟ ಆಳವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ೩೧ * ೧೯ ಫೂಟ ಉದ್ದಗಲಗಳುಳ್ಳದ್ದಿದೆ. ಹಿಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಉಳಿದ ಮೂರು ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳ ನಿವಾಸಕ್ಕೆಂದು ಕೋಣೆಗಳು ಇವೆ. ಕಂಬಗಳ ಆಕೃತಿಯು ಎಲಿಫೆಂಟಾದ ಮಾದರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಮರಧಾರಿಗಳ ಸಹಿತ ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂಲ ಪದ್ಮಾಸನ ಮೂರ್ತಿಯು ಹೊರತಾಗಿ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಜಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷನು [೮ನೆಯ ಶತಮಾನ]

ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಜೈನ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇದೇ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಎನ್ನಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗುಹೆಯ ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಸುಮಾರು ೭೧/೨ ಫೂಟ ಎತ್ತರದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಬಾದಾಮಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಐಹೊಳೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಮಗ್ಗುಲು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೈನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಪ್ರಮುಖ ಗುಹೆಯ ರಚನೆಯು ಬಾದಾಮಿಯ ಗುಹೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಗುಹೆಯು ಪಡಸಾಲೆ, ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಅದರ ಛತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಮೀನ, ಪುಷ್ಪಗಳ ಆಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಎಡದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ. ಅದರ ಒಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ನಾಗ, ಇನ್ನೊಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ನಾಗಿಣಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಚೈತ್ಯ – ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗಿರುವ ಜಿನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಫಣಾಯುಕ್ತ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯ ಅನ್ಯ ಜೈನ ಆಕೃತಿಗಳೂ ಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಕೂಡಾ ಪ್ರಕಟಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಸಿಂಹ, ಮಕರ ಮತ್ತು ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಆಕೃತಿಗಳೂ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎಲಿಫೆಂಟಾದಲ್ಲಿರುವ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ. ಗುಹೆಗಳ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮೇಘುಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜೈನ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜನಾದ ಪುಲಕೇಶಿಯ ಹಾಗೂ ಶಕ ಸಂ. ೫೫೬ ರ [ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೩೪] ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಲೇಖದ ಲೇಖಕನು ರವಿಕೀರ್ತಿಯು. ಇವನು ತಾನು ಕಾವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸ ಮತ್ತು ಭಾರವಿಯರಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕಾಲಿದಾಸ ಮತ್ತು ಭಾರವಿಯರ ಕಾಲನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖವು ಬಹಳ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಇದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಕಾಲದ ಅಂತಿಮ ಸೀಮೆಯು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ರೂಪದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಐಹೊಳೆಯು ಬಹುತರ ಆರ್ಯಪುರ ಎಂಬ ಅಪಭ್ರಷ್ಟ ರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಗುಹೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಲೆಯು ಎಲ್ಲೋರಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚರಮ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಾನವು ಯಾದವ ಅರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ದೇವಗಿರಿಯಿಂದ (ದೌಲತಾಬಾದ) ಸುಮಾರು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಾಪರ್ವತವು ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಲಾಸವೆಂಬ

ಹೆಸರು ಶಿವ ಎಂದು ಮೆ. ಇದರ ಯೋಜನೆ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ, ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಜೈನ ಈ ಮೂರು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಶೈಲ ಮಂದಿರಗಳು ಬಹಳ ಸುಂದರ ಪ್ರಣಾಲಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಜೈನ ಗುಹೆಗಳು ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಚಿಕ್ಕ ಕೈಲಾಸ, ಇಂದ್ರಸಭಾ ಮತ್ತು ಜಗನ್ನಾಥಸಭಾ ಇವು ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಚಿಕ್ಕ ಕೈಲಾಸವು ಒಂದೇ ಪಾಷಾಣ – ಶಿಲೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ರಚನೆಯು ಶಿಲ್ಪದಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕೈಲಾಸ ಮಂದಿರದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಒಟ್ಟ ಮಂದಿರವು ೮೦ ಫೂಟ ಅಗಲ ಮತ್ತು ೧೩೦ ಫೂಟ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಮಂಟಪವು ಸುಮಾರು ೩೬ ಫೂಟ ಉದ್ದಗಲವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೬ ದಪ್ಪ ಕಂಬಗಳಿವೆ ಇಂದ್ರಸಭಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗುಹಾಮಂದಿರದ ರಚನೆಯು ಈ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ :– ಪಾಷಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದ್ವಾರದಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ೫೦ * ೫೦ ಫೂಟ ಚೌರಸಾಕಾರದ ಪ್ರಾಂಗಣವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದ್ರಾವಿಡಶೈಲಿಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯವಿದೆ. ಇದರ ಎದುರುಬದಿಗೆ ಒಂದು ಆನೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ. ಇದರ ಎದುರಿಗೆ ಎಡಮಗ್ಗಲಲ್ಲಿ ೩೨ ಫೂಟ ಎತ್ತರ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಸುತ್ತು ಮರೆದು ಹಿಮ್ಮಗ್ಗಲು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತಿನ ಸಭಾಗೃಹವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಂದ್ರಸಭೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಎರಡೂ ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪೂರ್ಣ ಉಳಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತುವ ಕಾರ್ಯವು ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸಾಗುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಶಾಲೆಯು ೧೨ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಶಾಲೆಯ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರನ ವಿಶಾಲ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಆನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಸಭೆಯು ಒಂದು ಹೊರಗು ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕಮಠನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಸರ್ಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಬಹು ಸುಂದರ ಹಾಗೂ ಸಜೀವ ಕೆತ್ತನೆಗಳಾಗಿವೆ. ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನು ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮೇಲೆ ಏಳು ಹೆಡೆಗಳ ಸರ್ಪದ ನೆರಳಿದೆ. ಒಬ್ಬ ನಾಗಿಣಿಯು ಛತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವಳು. ಬೇರೊಬ್ಬರು ನಾಗಿಣಿಯರು ಭಕ್ತಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಎಮ್ಮೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅಸುರನು ರೌದ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಸಹಿತ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಸಿಂಹವನ್ನ

ಹತ್ತಿದ ಕಪಠನ ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯು ಅಘಾತ ಗ್ಯಿಯ ಲೆಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಕಿಳಪಗ್ಗಲು ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಇವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಲತೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಶಿಲ್ಪಭಾಗಗಳ ಆಕೃತಿಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಬಹುತೇಕ ಇಂದ್ರಸಭೆಯ ರಚನೆಯು ತೀರ್ಥಂಕರ ಜನ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವದ ಸ್ಮೃತಿಗಾಗಿ ಆದುದು ಇರಬೇಕು. ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಐರಾವತ ಆನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲು ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭವದು. ಇಂದ್ರಸಭೆಯ ರಚನೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪರ್ಸಿ ಬ್ರಾಫನ್ ಸಾಹೇಬನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :- " ಇದರ ರಚನೆಯು ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಪೂರ್ಣವೂ, ಶಿಲ್ಪಕಲಾಚಾತುರ್ಯದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಇಷ್ಟು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಲೆಯು ಎಲ್ಲೋರಾದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಕೃತಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಸ್ತಂಭಗಳ ವಿನ್ಯಾಸದ ಕೌಶಲ್ಯವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತರದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಉದಾಹರಣೆಯು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಸಭೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಜಗನ್ನಾಥಸಭೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚೈತ್ಯಾಲಯವಿದೆ. ಇದರ ವಿನ್ಯಾಸವೂ ಇಂದ್ರಸಭೆಯಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರದ ತೋರಣವು ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಚೈತ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪದ್ಮಾಸನ ಮೂರ್ತಿಯು ಇದೆ. ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಚಲಿತ ನಾನಾ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಇವು ತಮ್ಮ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸಂತುಲನ ಮತ್ತು ಸೌಷ್ಠವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯು ಇಂದ್ರ ಸಭೆಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಇಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಹೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೦೦ ಸುಮಾರು ಎಂದು ಎನ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಕು, ಇಷ್ಟು ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ತಲುಪಿ ಕೇವಲ ಜೈನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗುಹೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಲೆಯ ಇತಿಹಾಸವು ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಂದಿರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಲೆಯು ಅದರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಒಂದು ಶಿಲಾ ಮಂದಿರವು ದಕ್ಷಿಣ ಶ್ರಾವಣ ಕೋರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವೇಂದ್ರಮನಗರದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕುಂಜಿಯೂರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಐದು ಮೈಲು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿದೆ. ಈಗ ಅದು ಭಗವತಿ ಮಂದಿರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಈ ಮಂದಿರವನ್ನು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರುವ ವಿಶಾಲ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ, ಮುಂದಿನ ಮಗ್ಗಲು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಿಲೆಯ ಗುಹಾಭಾಗದ ಎರಡೂ ಪ್ರಕೋಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲ ಪದ್ಮಾಸನ ಜಿನಮೂರ್ತಿಗಳು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಗೊಂಡಿವೆ. ಶಿಲೆಯ ಸಮಸ್ತ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರರ ರೂಪ – ರೂಪದಿಂದ ಮೂರ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ ; ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವೊಂದರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಿಪಿಯಾದ 'ವತ್ತಲೆತ್ತು' ದಲ್ಲಿ ಲೇಖಗಳೂ ಇವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಈ ಸ್ಥಾನವು ಜೈನತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಗವತೀ ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಅವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇತ್ತೀಚಿನವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ [ಜೈ. ಎಂಟೀ. ೮ / ೧, ಪೃ. ೨೯].

ಅಂಕಾಈ – ತಿಂಕಾಈ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಹಾಸಮೂಹವು ಯೇವಲಾ ತಾಲೂಕಿನ ಮನಮಾಡ ರೈಲ್ವೆ ಜಂಕ್ಷನ್‌ದಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಂಕಾಈ ಎಂಬ ಸ್ಟೇಶನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ. ಸುಮಾರು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಫೂಟ ಎತ್ತರದ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಏಳು ಗುಹೆಗಳು ಇವೆ. ಅವು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪಡಸಾಲೆ, ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳು ಇವೆ. ಎದುರಿನ ಎರಡೂ ಭಾಗಗಳ ಎರಡೂ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಮಂಟಪದ ದ್ವಾರವು ಪ್ರಚಲಿತ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ವರ್ಗಾಕಾರ ಮಂಟಪವು ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ದ್ವಾರವು ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಗುಹೆಯು ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಗುಹೆಯೂ ಎರಡಂತಸ್ತಿನದಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಪಡಸಾಲೆಯು ೨೩ * ೧೨ ಫೂಟ ಇದೆ. ಅದರ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಿಲೆಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಇಂದ್ರಾಣಿಯರು ಸಹ ಇದ್ದಾರೆ. ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಅಂತಸ್ತಿನ ಮೇಲೆ ತಲುಪಿದೊಡನೆಯೇ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ವಿಶಾಲ ಸಿಂಹದ

ಆಕೃತಿಗಳು ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ ಗರ್ಭಗೃಹವು ೯*೬ ಫೂಟ ಇದೆ. ಮೂರನೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಟಪದ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಮಲದ ಆಕೃತಿಯು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಪಕಳೆಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಪಕಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ದೇವಿಯರು ವಾದ್ಯ ಸಹಿತ ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ. ದೇವ – ದೇವಿಯರ ಅನೇಕ ಯುಗಲಗಳು ನಾನಾ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಆರೂಢರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಈ ದೃಶ್ಯವು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜನ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿ ಶಾಂತಿನಾಥ ಮತ್ತು ಅವನ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಶಾಂತಿನಾಥನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಲಾಂಛನ, ಧರ್ಮಚಕ್ರ, ಭಕ್ತ ಮತ್ತು ಸಿಂಹ ಇವುಗಳ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಮತ್ತು ಅವರಾಂತ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಆಕೃತಿಗಳು ಇವೆ. ಮೇಲೆ ಗಂಧರ್ವ ಯುಗಲಗಳು ಪುಷ್ಪ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲಿವೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋರಣವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಹೆಯ ಪಡಸಾಲೆಯು ೩೦ * ೮ ಫೂಟವಿದೆ. ಮಂಟಪವು ೧೮ ಫೂಟ ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ೨೪ * ೨೪ ಫೂಟ ಉದ್ದಗಲವಿದೆ. ಪಡಸಾಲೆಯ ಒಂದು ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಲೇಖವು ಇದೆ. ಅದು ಓದಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಲಿಪಿಯ ಮೇಲಿಂದ ೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶೈಲಿಯ ಮೇಲಿಂದಾದ ಅನ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಗುಹೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವು ಇದೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಗುಹೆಗಳು ಧ್ವಂಸ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಗುಹಾನಿರ್ಮಾಣ ಕಲೆಯ ಯುಗವು ಬಹು ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಜೈನರು ೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತ ಇದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ತೋಮರ ರಾಜವಂಶದ ಕಾಲದ ಗ್ವಾಲಿಯರದ ಜೈನ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಯಾವ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಗ್ವಾಲಿಯರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಎರಡು ಮೈಲು ಉದ್ದ, ಅರ್ಧ ಮೈಲು ಅಗಲ ಹಾಗೂ ೩೦೦ ಫೂಟ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ತೆ – ಸೊಸೆಯರ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೩ ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮಂದಿರವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಜೈನ ಗುಹೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆದುದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹುತರ ಗುಹಾ – ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯೂ ಇರಬೇಕು. ಸಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವಂಥ ಕೆಲವು ಗುಹೆಗಳು ೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವದವುಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಜೈನರೂ ಸಮಸ್ತ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಗುಹಾಮಯವನ್ನಾಗಿ

ವ ೌಡಿದ ರು. ಪ ರ್ವತ ದ ಮೆ ಲೆ, ಕಿ ಳ ಗಿ ಮ ತ್ತು ನಾಲ್ಕೂ ವ ಗ್ಗಲು ಜ್ಯೆ ನ ಗುಹೆ ಗ ಳು ಅಸ್ತಿ ತ್ವ ದ್ಲ್ಲಿ ವೆ. ಈ ಗುಹೆ ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ಯೆ ೋಜನಾ ಚಾತು ರ್ಯ ಮ ತ್ತು ಶಿಲ್ಪ - ಸೌಷ್ಠ ವ ಗಳೂ ಇಲ್ಲ . ಪೂ ರ್ವ ಕಾಲ ದ ಗುಹೆ ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ಅವು ಸ ವ ಗಿ ಕ ಂಡು ಬರುತ್ತಿ ದ್ದ ವು. ಆದ ರೆ ಈ ಗುಹೆಗ ಳ ವಿ ೇಷತೆ ಯು ಅವು ಗಳ ಸ ಂಖ್ಯೆ, ವಿಸ್ತಾ ರ ಮ ತ್ತು ವ ೂರ್ತಿ ಗ ಳ ವಿ ಾಲ ತೆ ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಗುಹೆ ಗಳು ಬಹ ು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವಾಗಿ ವೆ. ಅವು ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ತೀ ರ್ಥಂ ಕ ರ ರ ಸು ಮ ಾರು ೬೦ ಪ್ತ ಟು ವರೆ ಗಿ ಎತ್ತ ರ ಮ ೂರ್ತಿ ಗ ಳು ಕ ಂಡು ಬರುತ್ತ ವೆ. ವೊದ ಲ ನೆ ಯ ಗುಹಾ ಸ ವ ೂಹ ದ್ಲ್ಲಿ ಸು ಮಾರು ೨೫ ತೀ ರ್ಥಂ ಕ ರ ರ ವಿ ಾಲ ಮ ೂರ್ತಿ ಗ ಳಿ ವೆ. ಅವು ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮ ೂರ್ತಿ ಯು ೫೭ ಪ್ತ ಟ ಎತ್ತ ರ ವಿ ೆ. ಆದಿನಾಥ ಮ ತ್ತು ನ ೇ ಮಿ ನಾಥ ರ ೩೦ ಪ್ತ ಟ ಎತ್ತ ರ ದ ಮ ೂರ್ತಿ ಗ ಳೂ ಇವೆ. ಉಳಿದ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ವ ೂರ್ತಿ ಗ ಳು ಸಹ ಇವೆ. ಆದ ರೆ ಅವು ಗ ಳ ರ ಚನೆ ಹಾಗ ೂ ಅಲ ಂಕ ರ ಣಾದಿ ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸೌಂದ ರ್ಯ ವಾಗ ಲಿ ಲಾಲಿತ್ಯ ವಾಗಲಿ, ಕ ಂಡು ಬರು ವು ದ್ಲಿಲ್ಲ . ಇಲ್ಲಿಂದ ಅರ್ಧ ಮೈಲು ಎತ್ತರ ದ ಮೆ ಲೆ ಎರ ಡನೆಯ ಗುಹೆ ಗ ಳ ಸ ಮೂಹ ವಿ ೆ. ಅಲ್ಲಿ ೨೦ ರಿಂದ ೩೦ ಪ್ತ ಟ ಎತ್ತ ರ ದ ಅನೇ ಕ ವ ೂರ್ತಿ ಗ ಳ ನ್ನು ಕೆತ್ತಲ ಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಸ ಮೀಪ ದ ಒಂದು ಗುಹೆ ಯ ಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವ ನಾಥ ನ ೨೦ ಪ್ತ ಟ ಎತ್ತ ರ ದ ಪ ದ್ಮಾ ಸ ನ ವ ೂರ್ತಿ ಹಾಗ ೂ ಅನ್ಯ ತೀ ರ್ಥಂ ಕ ರ ರ ಕಾಯೆ ೋತ್ಸರ್ಗ ಮು ದ್ರಾ ಯು ಕ್ತ ಅನೇ ಕ ವಿ ಾಲ ಮ ೂರ್ತಿ ಗ ಳು ಇವೆ. ಇದ ರ ಸ ಮೀ ಪ ದ್ಲ್ಲಿ ಯೆ ೇ ಇಲ್ಲಿ ರು ವ್ಲ ಕ್ಕ ಂದೆ ೂಡ್ಡ ಗುಹೆ ಯು ಇದೆ. ಅದ ನ್ನು ಯ ಥಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಮ ಂದಿ ರ ವೆಂದೇ ಹ ೇಳಲಾಗಿತ್ತಿ ದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯ ಪ್ರಧಾನ ವ ೂರ್ತಿ ಯು ಸು ಮ ಾರು ೬೦ ಪ್ತ ಟ ಎತ್ತ ರ ವಿ ೆ. ಈ ಗುಹಾ ಮ ಂದಿ ರ ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇ ಕ ಶಿ ಲಾ ೇಖ ಗ ಳ ೂ ದೊ ೂರೆ ತಿ ವೆ. ಇದ ರಿಂದ ಈ ಗುಹೆ ಗ ಳ ರ ಚನೆ ಯು ಕ್ರಿ ಶ . ೧೪೪೧ ರಿಂದ ೧೪೭೪ ರ ವರೆಗೆ ೩೩ ವರ್ಷ ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ಪೂ ರ್ಣ ಗೊ ಂಡಿದೆ ಯೆ ಂದು ತಿಳಿಯು ತ್ತ ದೆ. ಆದ ರ ೂ ಕಲೆ ಯ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದ ಈ ಗುಹೆ ಗ ಳು ಅವ ನ ತಿ ಯ ಸ ೂಚಕ ವಾಗಿವೆ . ಆದ ರ ೂ ಇತಿಹ ಾಸ ದ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದ ಅವು ಗ ಳ ಮಹ ತ್ವ ವಿ ೆ. ಇವಲ್ಲ ದೆ ಇನ್ನೂ ಬೇ ರೆ ಯ ನ ೂರಾರು ಗುಹೆ ಗ ಳು ದೇ ಶದ ಬೇ ರೆ ಬೇ ರೆ ಭಾಗ ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ಪ ರ್ವತ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ದ ಕ ಂಡು ಬರು ತ್ತ ದೆ. ಇವು ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇ ಕ ಕಲಾ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದಲ ೂ ಐತಿಹ ಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದಲೂ ಮಹ ತ್ವ ಪೂ ರ್ಣ ವಾ ಆಗಿವೆ. ಆದ ರೆ ಅವು ಗ ಳ ನ್ನು ಆ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದಲ ೂ ಮಹ ತ್ವ ಪೂ ರ್ಣ ವಾ ಆಗಿವೆ. ಆದ ರೆ ಅವು ಗಳ್ಲಲ್ಲಿ ಆ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿ ಂದ ಅಭ್ಯ ಸಿ ಸು ವು ದು ಇನ್ನ ೂ ಉಳಿದಿದೆ. ಸ್ಟೆಲಾ ಕ್ರಿ ಮ ರ್ ನ ವ ತ್ತ ನ ಸ ರ ಿ ದೇ ಶದ ಲ್ಲಿ ೧೨೦೦ ಕ ಲ್ಲಿನ ಲ್ಲಿ ಕೊ ರೆದ ಮ ಂದಿ ರ ಗ ಳು ಕ ಂಡು ಬರು ತ್ತ ವೆ. ಇವು ಗ ಳ್ಲಲ್ಲಿ ೯೦೦ ಬೌದ್ಧ , ೧೦೦ ಹಿಂದೂ ಮ ತ್ತು ೨೦೦ ಜ್ಯೆ ನ ಗುಹಾ ಮ ಂದಿ ರ ಗ ಳಿ ವೆ. (ಹಿಂದ ೂ ಟೆಂಪಲ್ಸ ಪು . ೧೬೮).